

УДК 94 (477)

Андрій МІЩУК, Мар'яна МІЩУК

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ
ЮЛІАНА ЦЕЛЕВИЧА

У статті проаналізовано ту частину наукової спадщини Ю. Целевича, яка безпосередньо присвячена вивченню малодосліджених регіональних проблем української історії у другій половині XIX ст. На основі систематизації фактичного матеріалу подано оцінку його внеску в розвиток національної історіографії. Доведено, що при вивченні тих чи інших проблемних питань Ю. Целевич висував власні концепції, опираючись на документальні матеріали. Більшість ідей і думок, висунутих Ю. Целевичем, згодом знайшли своє підтвердження у працях з історії України.

Ключові слова: Ю.А. Целевич, Галичина, козаки, "русини", регіоналізм, Закарпаття, етнічні процеси, Покуття.

Одним із найважливіших напрямів сучасної історичної науки є дослідження регіональних проблем у контексті вітчизняної історії. Попри те, що вона розвивалася в умовах бездержавності, регіональні проблеми розглядалися у тісному взаємозв'язку з подіями загальноукраїнського масштабу. Саме така характерна ознака була притаманна для історичної науки на західноукраїнських землях, що перебували під владою Австро-Угорської імперії. Значний внесок у дослідженні регіональних проблем зробив Юліан Целевич (1843–1892 рр.), який досліджував етнонаціональні відносини на Закарпатті, Галичині в контексті загальноукраїнського історичного процесу.

Перша спроба ознайомити наукову громадськість зі спадщиною Ю. Целевича була здійснена у 1993 р. під час наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження дослідника¹. Матеріали конференції містили неповний аналіз праць історика на основі розвідки Богдана Барвінського². Інтерес до наукової спадщини Ю. Целевича і поява досліджень припадає на останнє десятиліття³.

Виходячи із актуальності теми та враховуючи сучасний стан її розробки українською історіографією, автори поставили собі за мету – комплексно й об'єктивно проаналізувати наукову спадщину Ю. Целевича у вивченні регіональної історії, подати оцінку його внеску у розвиток національної історіографії.

Одну із важливих ділянок української історичної науки становить дослідження історії Закарпатської України (Угорської Русі). Вивчення її було започатковане працею Й. Базиловича "Короткий нарис фундації Федора Корятовича...", яка була видана латинською мовою у Кошицях у двох книгах 1805 р. У ній І. Базилович, за визначенням сучасного дослідника Д. Данилюка, "започаткував історичну науку в Закарпатті"⁴. У 1867 році була опублікована розвідка Германа Бідермана про закарпатських українців, яка містила багатий матеріал, але була написана в дусі тогочасної австрійсько-угорської політики, що зводилася до спростування автохтонності українського населення Закарпаття.

Як дослідник української історії, Ю. Целевич прагнув висвітлити своє бачення історії Закарпаття і донести його до широкої громадськості. Результатом цього стала розвідка "Дещо за поселення угорської України Русинами и за унию церкви православної угорських Русинів з Римом"⁵. У ній автори розкривають події, пов'язані із заселенням території Закарпаття українцями, прийняттям християнства. Крім того, Ю. Целевич звертає увагу на етнонаціональні та міжрелігійні відносини.

Основна заслуга молодого Юліана Целевича полягала у тому, що він зумів систематизувати історичні факти та подати їх у проблемному викладі, висунувши власні концепції. Однією із них була проблема автохтонності українського населення "русинів" (один з історичних етнонімів українського народу поряд з такими, як руські, руси, русинці, русаки, роси, карпатороси, угророси та ін.) на Закарпатті. Автор робить спробу розкрити етнографічні відмінності між українцями Наддніпрянщини і Карпат. Це проводиться на основі порівняння природних особливостей, які значною мірою вплинули на спосіб життя людей. Особливу увагу

Ю. Целевич звертає на взаємовідносини “русинів” із сусідніми народами. Він писав, що, на відміну від Наддніпрянщини і Наддністрянщини, територія, на якій проживало населення за Карпатами, була “ареною диких орд Гуннів, Лонгобардів, Гепидів, Готів, Герулів, Обрів, Угрів, Моголів та Турків з одної, а Німців и пізніше Австрияків з другої сторони”⁶.

У дослідженні Ю. Целевич вступає фактично у дискусію з австрійським дослідником історії Закарпаття Бідерманом щодо часу появи українців на території Закарпаття. На його думку, у VI ст. нашої ери, коли відбулося переселення народів, білохорвати освоїли одночасно територію Галичини і Закарпаття. А вже звідти частина їх змушена була емігрувати на Балкани у пошуках нових вільних територій. Ю. Целевич спростовував думку Бідермена, що українці поселилися разом з угорцями. Автор вказує, що згадка про “русинів” під час болгарського нашествия була відсутня у зв’язку з тим, що українці і болгари фактично злилися в одне ціле і не розмежовувалися. Важливим для нього є те, що після нападу кочових племен – аварів, відбувся новий перерозподіл земель, і південні слов’яни, асимільовані болгарами, заселили частину території Панонії. Він звертає увагу і на процес переселення угорців, показує два шляхи, якими вони просувалися на територію Закарпаття. Ю. Целевич наводить факт, який знаходить у безіменного нотаря короля Бели, про те, “що галицькі Русини показали Уграм дорогу через гори”⁷. Прихід угорців докорінно змінив становище, у якому перебувало населення, бо вони швидко поширили своє панування на території Панонії. Наслідки приходу угорців автор отожднює з новим поділом “русинів”. На його думку, одна частина населення повернулася до Галичини, інша розселилися між угорцями, а ще інша влилася у слов’янські народи.

Михайло Грушевський, розглядаючи етнічні процеси на території Закарпаття, твердив: “У другій половині VI в. українська колонізація могла в головнішій уже опанувати свою територію”⁸. Це є фактично підтвердженням думки Целевича про час можливої появи українців на Закарпатті. Проблема білих хорватів М. Грушевський сприймав під певним кутом зору: “... виходить таке диво, що на сім просторі сиділи поруч себе три одноіменні народи, які належали до трьох осібних груп – чеської, польської та руської, а взявши сюди ще тих полудневих емігрантів, будемо мати якийсь містичний хорватський мікрокосм, до котрого входили народи всяких можливих слов’янських галузей”⁹. Саме у цей час відбувався процес формування слов’янських народів і була відсутня їх чітка диференціація. Однак М. Грушевський стосовно цього спирається на аноніма – нотаря Бели, який твердив, що “в Карпатських горах старі осадники жили від непам’ятних часів, коли угри мандрували до Угорщини, а це період VI–VII ст.”¹⁰.

Володимир Гнатюк у статті “Чи закарпатські Українці автохтони?” загалом підтверджував погляди Ю. Целевича. Він зазначав: “Та кілька разів появлялися азійські кочовничі племена на степовій Україні, стільки разів випирали Українців на північ і на захід, наслідком чого вони відступали в волинські ліси, поліські болота та Карпати. Се діялося від половини VI до кінця ст., коли переходили туди Авари, Болгари, Мадяри, Печеніги”¹¹.

Дослідник історії стародавнього Ужгорода і Закарпаття І. Кондратович (1878–1957 рр.) також стверджував, що час появи українців на цій території припадав на VI–VII ст. Крім того, він розкривав роль кочівників в еміграції слов’янських племен, а особливо українців, які під тиском перших змушені були переходити на нові території за Карпати¹².

Сучасний розвиток археології дає змогу визначити три етапи у процесі заселення і розвитку слов’ян у Верхньому Потиссі. Перший належить до першої половини I тисячоліття н. е. і пов’язаний з появою у регіоні незначних слов’янських груп, які залишили пам’ятки типу пшеворської і прашівської культур. Другий період (V–VIII ст.) характеризується масовим заселенням Закарпаття носіями празької культури. У цей період ще не відбувся поділ слов’ян на східних, західних і південних. Це був загальнослов’янський світ, який розмовляв на споріднених племінних діалектах, мав близьку матеріальну і духовну культуру. Третій період (VIII–IX ст.) відзначається формуванням на східнослов’янських землях давньоукраїнської культури. Увійшовши в користування, етноніми “Русь”, “руський” поширилися на колишнє хорватське населення Верхнього Потисся¹³.

Питання про час появи українців на Закарпатті не розв’язано остаточно в сучасній історіографії, а концепція Ю. Целевича про те, що українці проживали на цій території перед

приходом угорців, підтвердилася пізнішими дослідженнями, як і його теорія про розселення “русинів”.

Історія запорізьких козаків неодноразово привертала увагу науковців та отримувала часом неоднозначну оцінку. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробив Юліан Целевич. Утім, сьогодні ще немає комплексного аналізу творчого доробку вченого з даного питання.

Найбільш вагомою була стаття Ю. Целевича “Облога міста Львова в р. 1672”¹⁴. На початку статті Ю. Целевич так характеризує становище Речі Посполитої: “Три рази стояла Польща у віку 17. На самім краю пропасти”¹⁵. Основними причинами такого становища історик справедливо вважав повстання Б. Хмельницького 1648 р., його похід у 1655 р. за підтримки Росії на Річ Посполиту та 1672 р., коли гетьман П. Дорошенко, уклавши союз із Туреччиною, напав на Польщу. Автор висловлює думку, що спочатку Польщу врятувала нерішучість Хмельницького, згодом прихильність Росії та польський патріотизм.

Ю. Целевич розкриває внутрішньополітичну ситуацію у тогочасній Польщі. Він звертає увагу на те, що у 1672 р. посилилася конфронтація у боротьбі за владу. Проявом боротьби стала поява двох конфедерацій – прокоролівської і шляхетсько-магнатської, представники яких прагнули бачити керівником держави свого ставленика. Ю. Целевич зазначав, що такий стан призвів би у кінцевому результаті до збройного протистояння.

Стосовно становища українських земель Ю. Целевич слушно відзначав, що вони були предметом суперечностей і боротьби Росії, Польщі і Туреччини. Він пригадує й Андрусівське перемир’я 1667 р., за яким Росія отримала Лівобережну Україну з Києвом, де владу під зверхністю царя здійснював гетьман Д. Многогрішний, а після його усунення – І. Самойлович. На Правобережжі гетьманом був Петро Дорошенко, на противагу якому Польща призначила гетьманом М. Ханенка, намагаючись обмежити вплив П. Дорошенка. Третьою особою, яка, на думку Ю. Целевича, виступала проти всіх загарбників, був запорізький отаман Іван Сірко.

Найбільшу увагу Ю. Целевич зосередив на діяльності П. Дорошенка, бажанням якого було об’єднання українських земель в одну державу. Передусім це виявилось у намаганні П. Дорошенка приєднати Правобережжя до Росії, однак після відмови він врешті розпочав переговори з Польщею на підставі й умовах Гадяцького договору (1658 р.). Проте, як писав історик, не отримавши бажаного результату, гетьман П. Дорошенко змушений був піти під зверхність Туреччини через прийняття бунчука. Ю. Целевич коротко аналізує дипломатичні відносини між Польщею й Туреччиною, показує чинники, які призвели до походу султана Магомета IV. Ю. Целевич висвітлює внутрішнє становище, в якому перебувало місто та показує підготовку Львова до оборони. Він подає точні дати появи турків та козацьких військ біля Львова, описує процес їх розміщення навколо міста¹⁶.

Подіям облоги Львова Ю. Целевич присвятив значну частину свого дослідження. Автор дуже скрупульозно дослідив кожну подію, яка відбувалася в місті. Зокрема, автор розкрив процес підготовки переговорів, подав кількість членів депутації від міста, направлених до султана, висвітлив хід переговорів, а також вказав суму, яку повинно було заплатити місто за свою безпеку, та труднощі, що виникли при зборі коштів на викуп міста. На основі спогадів бурмістра м. Львова Б. Зімеровича Ю. Целевич передав зміст розмови між депутатами та П. Дорошенком. Дослідник показав становище Польщі й шляхти у ній, а також розповів про плани П. Дорошенка разом із турками захопити Варшаву, Краків та Люблін.

Наприкінці статті Ю. Целевич охарактеризував становище Львова після закінчення облоги. Він звернув увагу на те, що більшість членів магістрату під час облоги покинули місто, залишивши його мешканців напризволяще, через що згодом не було кому здійснювати управління справами міста. Завершуючи дослідження, Ю. Целевич відзначив, що війна закінчилася укладенням Бучацького договору (1672 р.), за яким Польща втратила частину Правобережної України та Поділля¹⁷. Як бачимо, автор, попри характерну спрямованість дослідження, все ж таки подає відомості, що мали безпосереднє відношення до описуваних ним подій, тобто не лише констатує події, але і розкриває історичне тло, на якому вони відбувалися, а також висловлює власні оцінки.

У розвідці “Перехід козаків через Покуття до Молдавії в р. 1739”¹⁸ Ю. Целевич показав один з епізодів російсько-турецької війни (1735–1739 рр.), яка тривала чотири роки і крім

значних втрат не принесла бажаного результату, що полягав у бажанні Російської імперії захопити південь України та Крим.

На початку статті Ю. Целевич визначає принципи, якими повинні користуватися дослідники: “Нам не іти в слід за тими, що добувають із своєї історії самі блискучі, світлі образи, а промовчують або затемнюють правду”¹⁹. Таким чином автор намагався певною мірою закликати сучасників і наступників не покривати вину своїх предків через висвітлення неправди. Оскільки, на думку Ю. Целевича, ті, хто замовчують правду, приречені на довгі пошуки власної сутності.

У статті Ю. Целевич розкриває участь козаків у російсько-турецькій війні 1735–1739 років. Він, зокрема, зазначає, що завдяки козакам російська армія здобула у Криму Перекоп, Бахчисарай та інші міста. Автор зображає лицарство і безстрашність козаків, але говорить, що постійні війни, праця і змагання за власну свободу, а також гніт з боку старшини призвели до упадку козацтва. “Се все нехай служить в доказ, – пише Ю. Целевич, – що з одної сторони не угасла ще тоді була між козацтвом хоробрість і жажда бою, так з другої сторони упадати мусіла між ними рівень гуманності і лицарської ніжності”²⁰.

Аналізована у статті подія обіймає малий проміжок часу – кілька днів у серпні 1739 року, коли “козаки перелетіли вихром через Покуття та Молдавію”²¹. Автор, подаючи загальну характеристику козацького походу, відзначав, що козаки руйнували культові споруди, незважаючи на їх належність до певної конфесії, нищили матеріальні цінності, вбивали населення. Водночас дослідник намагався розкрити причини, що призвели “у таке варварство і крайню здичілість славне колись на весь світ лицарство”²². До таких причин він відносить загарбання України сусідами, позбавлення її природних, історичних прав в умовах, коли вона стала ареною боїв прикордонних держав. У розвідці згадано і про роль старшини, яка втратила віру у власні сили й переходила завжди на бік того, хто пропонував вигідніші для неї умови.

Описуючи долю простого народу, Ю. Целевич вказував, що до еміграції українців змушувало важке матеріальне становище, податковий тиск, постійні контрибуції, військові зобов’язання. Дослідник ставить питання “Чи ж може бути той здоровим, кого змусять випити тільки отрути?” й одразу дає відповідь: “При тім усім, не згинула ще була давня хоробрість і давня сваволя”²³. На підтвердження цих слів автор показує роль запорізьких і козацьких полків під час військових кампаній, які проводила російська армія, зазначаючи, що остання завдяки сміливості і самовідданості козаків здобувала перемоги у важких битвах, незважаючи на численні жертви.

Характерною особливістю статті є констатування на основі “маніфестацій” самого факту нападу на певну територію та шкоди, яку при цьому козаки завдавали конкретним особам та громадам. Автор визначив і територію, яку зайняли козацькі загони, – “ціле Покуте аж по Станіславів, цілий отже правий берег Дністра понизше Галича аж по молдавську границю”²⁴.

Наприкінці статті Ю. Целевич подав відозву російського генерала Мініха до “шляхти, комісарів, губернаторів і арендаторів польських”, датовану 9 жовтня 1737 р. (Acta Castr. Kal Lib. 243 a. 1739 rad. 1728 Manifestationspublicae per Generalen Munich)²⁵. У відозві повідомлялося, що договір із Туреччиною вже укладений, і звучало прохання надати допомогу війську продуктами харчування та фуражем для коней.

М. Драгоманов у листі до І. Франка від 2 січня 1886 р. дав оцінку дослідженню Ю. Целевича. Він, зокрема, писав: “Целевича “Перехід козаків” просто скандал, звісно, окрім актів. Вступ такий міг написати тільки чоловік, котрий у руках не держав Костомарова. Невідомі йому і Дневня Зап. Марковича, котрий був у тому поході”²⁶. А в наступному його листі від 14 січня 1886 року зазначалося: “Про Целевича ја писав не к тому, шчо таких статей не печатати, а к тому штоб такого не писати. Не буде добра в краю, поки льуде будуть виховувати свій розум на безпідставному верхоглядстві”²⁷.

Богдан Барвінський, проаналізувавши “Дневник Марковича”, заперечив М. Драгоманову: “Дневник Марковича” крім звістки про участь Кантеміра в поході з 1739 р. та факту розграблення Городенки запорожцями, не дає нічого більше для історії покутського епізоду”²⁸. Щодо праць М. Костомарова, то крім згадки про сам похід, у них більше немає відомостей про Покуття.

Дослідження покутського епізоду дало можливість Ю. Целевичу пролити світло на неординарну подію, пов'язану з перебуванням козаків у Галичині. Недоліком є те, що при використанні актів Ю. Целевич не займався їх глибинним аналізом, а лише констатував факти.

Незважаючи на те, що більшість згаданих розвідок Ю. Целевича були присвячені дослідженню регіональних проблем, автор розкрив їх в системі загальноукраїнського історичного процесу. Характерною рисою Ю. Целевича як науковця вважаємо широту його дослідницького поля. Завдяки використанню методів різних галузей історичних знань – джерелознавства, етнографії, статистики, історичної географії, він зумів поглибити можливості свого творчого пошуку, що було співзвучне новим віянням західноєвропейської науки другої половини XIX ст. через поширення ідей позитивізму. Історик зміг розкрити окремі етапи розвитку українського народу. Зробити це йому вдалося цілісно, без літературного нашарування, надавши аргументованості своїм поглядам, особливо при розгляді питання окремішності українського народу серед інших східнослов'янських народів та проблем перебування на теренах Галичини запорізьких козаків.

- ¹ Історик, етнограф, педагог : Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Юліана Целевича. – Івано-Франківськ, 1993. – 84 с.
- ² Барвінський Б. Д-р Юліан Целевич (23. III. 1843 – 24. XII. 1892) і його наукова діяльність на полі української історіографії і етнографії в світлі давніших та новіших дослідів / Б. Барвінський. – Львів : Накл. НТШ, 1927. – С. 16–33.
- ³ Міщук А. Юліан Целевич про політику австрійського імператора Йосифа II у Галичині / А. Міщук // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. VI. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 395–406; Міщук А. Юліан Целевич як дослідник історії запорізьких козаків на теренах Галичини / А. Міщук // Питання історії України : зб. наук. статей. – Чернівці, 2004. – Т. 7. – С. 158–161.
- ⁴ Данилюк Д. Розвиток історичної науки в Закарпатті (з кінця XVIII – до середини XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Д. Данилюк ; Ужгородський державний університет. – Ужгород, 1994. – С. 24.
- ⁵ Дещо за поселення угорської України Русинами и за унію церкви православної угорських Русинів з Римом (Написав Улян Ц. в Відню) // Правда. – 1868. – Ч. 35–42.
- ⁶ Дещо за поселення угорської України Русинами и за унію церкви православної угорських Русинів з Римом (Написав Улян Ц. в Відню) // Правда. – 1868. – Ч. 35. – С. 417.
- ⁷ Там само. – С. 418.
- ⁸ Грушевський М. С. Історія України-Руси : у 11 т., 12 кн. Т. 1 / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – С. 160.
- ⁹ Там само. – С. 183.
- ¹⁰ Там само. – С. 233.
- ¹¹ Гнатюк В. Чи Закарпатські Українці автохтони? / В. Гнатюк // Літературно-науковий вістник. – 1922. – Т. LXXVI. – С. 275–276.
- ¹² Кондратович И. Історія Подкарпатскоь Руси для народа / И. Кондратович. – Ужгород, 1924. – С. 9; Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). – Ужгород, 1993. – Т. 1. – С. 44.
- ¹³ Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). – Ужгород, 1993. – Т. 1. – С. 44.
- ¹⁴ Целевич Ю. Облога міста Львова в р. 1672 / Ю. Целевич // Зоря. – 1883. – Ч. 14, 16/17.
- ¹⁵ Там само. – С. 230; там само. – С. 230–231.
- ¹⁶ Там само. – С. 230–231.
- ¹⁷ Там само. – С. 263; Целевич Ю. Перехід козаків через Покуття до Молдавії / Ю. Целевич // Зоря. – 1885. – Ч. 3, 6.
- ¹⁸ Целевич Ю. Перехід козаків через Покуття до Молдавії / Ю. Целевич // Зоря. – 1885. – Ч. 3, 6; там само. – С. 30.
- ¹⁹ Там само. – С. 30.
- ²⁰ Там само. – С. 31.
- ²¹ Там само. – С. 30.
- ²² Там само. – С. 30.
- ²³ Там само. – С. 30.
- ²⁴ Там само. – С. 31.
- ²⁵ Там само. – С. 68.

²⁶ Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших (1881–1886) / М. Драгоманов. – Львів : Накладом Українсько-Руської видавничої спілки, 1906. – Ч. 1. – С. 144; там само. – С. 146.

²⁷ Там само. – С. 146.

²⁸ Барвінський Б. Указ. праця. – С. 118.

В статтє дан анализ той части научного наследия Ю. Целевича, которая непосредственно посвящена изучению малоисследованных региональных проблем украинской истории второй половины XIX в. На основе систематизации фактического материала дана оценка его вклада в развитие национальной историографии. Доказано, что при изучении тех или иных проблемных вопросов Ю. Целевич выдвигал собственные концепции, опираясь на документальные материалы. Большинство идей и мыслей, выдвинутых Ю. Целевичем, впоследствии нашли свое подтверждение в работах по истории Украины.

Ключевые слова: Ю.А. Целевич, Галичина, казаки, “русины”, регионализм, Закарпатье, этнические процессы, Покуття.

The article analyzes the part of the scientific heritage Yu. Tselevych that directly devoted to studying unexplored regional issues of Ukrainian history in the late nineteenth century. Based on the systematization of factual material evaluates its contribution to the development of national historiography. It is proved that the study of various issues Yu Tselevych put forward their own concept, based on documentary material. Most of the ideas and opinions put forward by Yu Tselevychem later were confirmed in the works on the history of Ukraine.

Keywords: Yu.A. Tselevych, Galicia, Cossacks, “Ruthenians” regionalism, Transcarpathia, ethnic processes, Pokuttya.

УДК 94 (477)+32

Володимир КОСТЮК

МИХАЙЛО ПАВЛИК І ЖУРНАЛ “НАРОД”

У журналі “Народ”, який видавали М. Павлик та І. Франко, вперше в історії української періодики широко висвітлювалося життя трудового народу, особливо селянства. Часопис сприяв поліпшенню економічного та політичного становища людей праці, піднесенню їх політичної, національної свідомості і культурного рівня. Журнал “Народ” став офіційним органом Русько-української радикальної партії – першої в Україні партії нового парламентського типу.

Ключові слова: радикальна партія, народовці, москвофіли, національне відродження, українофіли, незалежність, соціалізм, соборність, Галичина.

Про діяльність Михайла Павлика у журналі “Народ” писали науковці М. Кугутяк, П. Шкраб’юк, А. Круглашов, В. Качкан, Б. Савчук, М. Василенко та ін.

М. Павлику належала провідна роль у переході журналу “Друг” (1876) на демократичні позиції та утвердженні в ньому народної мови, що засвідчило народження нової української журналістики. Тематичні збірники і журнал “Громада” (1880), які в Женеві разом з М. Драгомановим та С. Подолинським видавав М. Павлик, стали першими зразками вільної української позацензурної преси, визначного явища в політичній літературі кінця 70-х – початку 80-х рр. XIX ст.

Новим етапом у журналістській і видавничій діяльності М. Павлика стала праця у “Народі”, “Хліборобі”.

5 грудня 1889 р. М. Павлик змушений був покинути редакцію газети “Батьківщина”. У листі до М. Драгоманова він писав: “Ми рішили видавати популярне письмо, котрого редакція буде в моїх руках. “Батьківщини” не хочу, так як вона скомпрометувала і себе, і мене... Напишіть свою думку про програму. Я буду стояти на тому, щоб головною задачею “Русина” (назва газети. – В.К.) було утворити одну демократичну партію з усіх чесних русинів”¹.